

Sygn. akt I UK 174/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 grudnia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Małgorzata Gersdorf (przewodniczący)

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

SSN Herbert Szurgacz

w sprawie z odwołania H. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w C.
o świadczenie rehabilitacyjne,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 2 grudnia 2009 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w K.
z dnia 27 lutego 2009 r.,

**I uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację organu
rentowego,**

**II zasądza od pozwanego na rzecz ubezpieczonej kwotę 150 zł
tytułem zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. – w wyniku apelacji organu rentowego - wyrokiem z dnia 27 lutego 2009 r. zmienił wyrok Sądu Rejonowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. z dnia 11 września 2008 r. i oddalił odwołanie H. K. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w C. z dnia 19 maja 2008 r. zobowiązującej ją do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń - zasiłku chorobowego za okres od 1 września 2006 r. do 28 lutego 2007 r. i świadczenia rehabilitacyjnego za okres od 1 marca 2007 r. do 23 lutego 2008 r.

W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy podzielił ustalenia Sądu Rejonowego, z których wynika, że ubezpieczona w okresie od 1 września 2006 r. do 28 lutego 2007 r. pobierała zasiłek chorobowy, a od 1 marca 2007 r. do 23 lutego 2008 r. świadczenie rehabilitacyjne. Wyrokiem z dnia 2 kwietnia 2008 r. Sąd Apelacyjny przyznał jej prawo do emerytury, poczynając od dnia 1 września 2006 r. i na tej podstawie organ rentowy wypłacił jej to świadczenie. Sąd drugiej instancji nie zaaprobował oceny prawnej Sądu pierwszej instancji, który uznał, że w tym stanie faktycznym nie ma podstaw do zastosowania ani art. 66 ust. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267 ze zm., dalej jako ustawa zasiłkowa), ani art. 84 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm., dalej jako ustawa systemowa). Sąd Okręgowy stwierdził, że ubezpieczona równolegle pobrała dwa świadczenia wzajemnie się wykluczające (art. 13 ust. 1 i art. 18 ust. 1 ustawy zasiłkowej) i z chwilą uzyskania prawa do emerytury wypłacony jej zasiłek chorobowy i świadczenie rehabilitacyjne stały się świadczeniami nienależnie pobranymi w rozumieniu art. 84 ust. 2 ustawy systemowej. Sąd wskazał też, że ubezpieczona została pouczona przez organ rentowy w decyzji z dnia 11 czerwca 2007 r. i z dnia 11 września 2007 r. (przyznających prawo do zasiłku chorobowego i do świadczenia rehabilitacyjnego) oraz przy składaniu wniosku o emeryturę w dniu 31 sierpnia 2008 r., że wskazane świadczenia z ubezpieczenia chorobowego nie przysługują osobie, która ma

ustalone prawo do emerytury. Chociaż ubezpieczonej nie można przypisać złej wiary, to uznać należy, że została ona pouczona o braku prawa do pobranych świadczeń. Ponadto Sąd podkreślił, że pobranie przez ubezpieczoną za ten sam okres świadczeń wzajemnie się wykluczających uznać należy za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku ubezpieczona zarzuciła naruszenie art. 84 ust. 1 i 2 ustawy systemowej - poprzez jego zastosowanie - i wniosła o uchylenie wyroku sądu drugiej instancji i oddalenie apelacji organu rentowego, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie kosztów postępowania.

W uzasadnieniu skargi ubezpieczona zarzuciła, że wbrew stanowisku Sądu drugiej instancji stan faktyczny niniejszej sprawy nie uzasadniał zastosowania art. 84 ust. 1 i 2 ustawy systemowej (ani także art. 66 ust. 2 zasiłkowej). Zasiłek chorobowy i świadczenie rehabilitacyjne wypłacone zostały zanim zaszła okoliczność wyłączająca prawo do tych świadczeń. Do momentu wyroku Sądu Apelacyjnego przyznającego prawo do emerytury pobierane przez ubezpieczoną świadczenia wypłacane były zasadnie. Pouczenia organu rentowego zawarte w decyzjach nie mają znaczenia, gdyż w momencie pobierania świadczeń nie były one nienależne. Sam zaś fakt zdublowania świadczeń nie daje podstaw do żądania zwrotu jednego z nich, bowiem nie wynika to ani z art. art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej, ani z art. 84 ust. 1 i 2 ustawy systemowej

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona. Z wzajemnej relacji między ustawą zasiłkową, a ustawą systemową wynika, że kształtuje się ona jak stosunek między regulacją szczególną, a regulacją ogólną (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 2004 r., II UK 305/03, OSNAPiUS nr 22, poz. 390). Ustawa systemowa w art. 84 ust. 1 przewiduje, że osoba, która pobrała nienależnie świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego. Ustępy 2 - 4

powołanego przepisu określają, jakie kwoty uważa się za kwoty nienależnie pobranych świadczeń. W myśl ustępu 5 przepisów ust. 2 - 4 i 8 nie stosuje się, jeżeli przepisy szczególne określające zasady przyznawania i wypłacania świadczeń stanowią inaczej. Ustawa zasiłkowa - jako regulacja szczególna - przewiduje w art. 66 ust. 2, że jeżeli bezpodstawną wypłata zasiłku nastąpiła z winy ubezpieczonego lub wskutek okoliczności, o których mowa w jej art. 15 - 17, 59 ust. 6 i 7, wypłacone kwoty podlegają potrąceniu z należnych ubezpieczonemu zasiłków bieżących lub ściągnięciu w trybie egzekucji administracyjnej

Nie ulega wątpliwości, że w niniejszej sprawie art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej nie ma zastosowania, bowiem świadczenie nie zostało pobrane nienależnie z winy ubezpieczonej lub wskutek okoliczności, o których mowa w art. 15 - 17 i art. 59 ust. 6 i 7 tej ustawy. Należy więc odnieść się do reguł ogólnych wyrażonych w ustawie systemowej. Podstawowy w tym zakresie art. 84 ust. 2 tej ustawy stanowi, że za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się: 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczona o braku prawa do ich pobierania oraz 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia. W przedmiotowej sprawie obowiązek zwrotu pobranych świadczeń rozważany może być w kontekście wyłącznie pkt 1, bowiem nie zarzuca się ubezpieczonej wprowadzenia w błąd organu rentowego (złej wiary). Z niekwestionowanej podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku wynika, że ubezpieczona (po rozwiązaniu stosunku pracy) w okresie od 1 września 2006 r. do 28 lutego 2007 r. pobierała zasiłek chorobowy, a od 1 marca 2007 r. do 23 lutego 2008 r. świadczenie rehabilitacyjne. Wyrokiem z dnia 2 kwietnia 2008 r. Sąd Apelacyjny przyznał jej prawo do emerytury poczynając od dnia 1 września 2006 r. i na tej podstawie organ rentowy wypłacił jej to świadczenie. Za ten sam okres wypłacono zatem dwa wykluczające się świadczenia (art. 13 ust. 1 pkt 1 i art. 18 ust. 7 ustawy o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa) –

najpierw zasiłek chorobowy i emeryturę, następnie świadczenie rehabilitacyjne i emeryturę.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczącym problematyki zwrotu nienależnie pobranych świadczeń (także na tle niemal analogicznych uregulowań zawartych w uprzednio obowiązujących art. 80 i 81 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, Dz. U. Nr 3, poz. 6 ze zm., oraz art. 106 i 107 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm., a także aktualnego art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS) przyjmuje się, że organ rentowy może domagać się zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tylko wówczas, gdy ubezpieczonemu można przypisać złą wolę (wyrok Trybunału Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 maja 1966 r., I TR 49/66, niepublikowany - patrz: B. Gudowska: Ubezpieczenie emerytalno-rentowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego, Warszawa 1993, s. 171). Obowiązek zwrotu obciąża tylko tego, kto przyjął świadczenie w złej wierze, wiedząc, że mu się nie należy, co dotyczy zarówno osoby, która została pouczona o okolicznościach, w jakich nie powinna pobierać świadczeń, jak też tej osoby, która uzyskała świadczenia na podstawie nieprawdziwych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd instytucji ubezpieczeniowej. Wypłacenie świadczenia w sposób, na który nie miała wpływu wina świadczeniobiorcy, nie uzasadnia powstania po stronie osoby ubezpieczonej obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (por. wyroki Trybunału Ubezpieczeń Społecznych z dnia 11 stycznia 1966 r., III TR 1492/65, OSPiKA 1967 nr 10, poz. 247, z dnia 24 czerwca 1965 r., III TR 86/65 oraz z dnia 19 lipca 1965 r., III TR 2439/64, niepublikowane; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1977 r., II UR 5/77, OSNCP 1978 nr 2, poz. 37 oraz z dnia 16 lutego 1987 r., II URN 16/87, PiZS 1988 nr 6; wyroki Sądów Apelacyjnych w K. z dnia 11 września 1996 r., III AUr 105/96, OSA 1997 nr 7-8, poz. 21, s. 74 oraz w Białymstoku z dnia 10 listopada 1999 r., III AUa 602/99, OSA 2000 nr 6, poz. 29, s. 70; a także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2007 r., I UK 90/0, OSNP 2008 nr 19-20, poz. 301). Podstawowym zatem warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi w myśl komentowanego przepisu (art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej) jest, po pierwsze, brak prawa do

świadczenia oraz, po drugie, świadomość tego osoby przyjmującej to świadczenie, płynąca ze stosownego pouczenia. Obie te przesłanki wystąpić muszą w trakcie pobierania świadczenia, a nie po zaprzestaniu jego wypłaty. Innymi słowy, jeśli w trakcie pobierania świadczenia jest ono „należne”, a okoliczności wykluczające do niego prawo, a w konsekwencji wiedza o tym świadczeniobiorcy, wystąpiły *post factum*, nie ma podstaw do uznania, że należności wypłacone podlegają zwrotowi na podstawie art. 84 ustawy systemowej. Taka zaś sytuacja zaistniała w niniejszej sprawie. Ubezpieczona w trakcie pobierania zasiłku chorobowego i świadczenia rehabilitacyjnego miała do nich prawo, nie zachodziły bowiem okoliczności wskazane w art. 13 ust. 1 pkt 1 i art. 18 ust. 7 ustawy zasiłkowej. W tym okresie bowiem ubezpieczona nie miała ustalonego prawa do emerytury. Dopiero wsteczne przyznanie emerytury wyrokiem Sądu Apelacyjnego, także za okres obejmujący pobieranie tych świadczeń i to już po zaprzestaniu ich wypłaty, spowodowało stan „pobrania dwóch wykluczających się świadczeń”.

W niniejszej sprawie Sąd Okręgowy w sposób nieuprawniony odwołał się do zasad współżycia społecznego, bowiem Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie wielokrotnie wyjaśniał, że w prawie ubezpieczeń społecznych nie stosuje się ani art. 5 k.c., ani art. 8 k.p. (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: wyrok z 19 czerwca 1986 r., II URN 96/86, Służba Pracownicza 1987, nr 3; wyrok z 29 października 1997 r., II UKN 311/97, OSNAiUS 1998, nr 15, poz. 465; wyrok z 26 maja 1999 r., II UKN 669/98, OSNAPiUS 2000, nr 15, poz. 597 - notka; wyrok z 12 stycznia 2000 r., II UKN 293/99, OSNAPiUS 2001, nr 9, poz. 321 - notka; postanowienie z 26 maja 1999 r., II UKN 670/98, niepublikowane). Zasady współżycia społecznego nie mogą uzasadniać konstruowania innych zasad zwrotu nienależnie pobranych świadczeń niż wynikające z przepisów prawa ubezpieczeń społecznych. Tak jak świadczeniobiorca nie może żądać złagodzenia rygoryzmu prawa ubezpieczeń społecznych poprzez odwołanie się do konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego przewidzianej w art. 5 k.c. lub w art. 8 k.p., tak organ rentowy w oparciu te przepisy nie jest uprawniony do zaostrzenia rygorów tego prawa. Ponadto przepis art. 5 k.c. czy art. 8 k.p. stanowi podstawę obrony przed realizacją (wykonywaniem) prawa podmiotowego, jeśli pozostaje ona w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego i społeczno – gospodarczym przeznaczeniem tego prawa, nie może

natomiast stanowić samodzielnej podstawy dochodzonego roszczenia. Stąd też niemożliwe jest uwzględnienie żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia wyłącznie w oparciu o zasady współżycia społecznego.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁶ k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na mocy art. 98 k.p.c. oraz § 11 ust. 2 w związku z § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).

/tp/